

UOT 373.2

İlahə Xeybər qızı Orucova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi
<https://orcid.org/0000-0003-1737-9427>

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİLDƏ RƏQƏMSAL TEXNOLOGİYALARIN TƏTBİQİ VƏ İSTİFADƏ YOLLARI

Илаха Хейбар гызы Оруджова

ведущий специалист
Института Образования Азербайджанской Республики

СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Ilaha Khaybar Orujova

leading specialist at the
Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

WAYS TO APPLY AND USE DIGITAL TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL EDUCATION

Xülasə. Məqalə məktəbəqədər təhsil mühitində rəqəmsal texnologiyalardan istifadənin aktuallığı əsaslandırılır. Onlardan istifadənin xüsusiyyətləri təsvir edilir. Rəqəmsal texnologiyalar inkişafetdirici təlimin problemlərinin həlli və fəaliyyətli yanaşmanın həyata keçirilməsi, məktəbəqədər təhsil müəssisəsində inkişafetdirici mühitin zənginləşdirilməsi üçün effektiv vasitə kimi tətbiqindən bəhs edir.

Açar sözlər: *məktəbəqədər təhsil, rəqəmsal texnologiya, məktəbəqədər yaşlı uşaqlar, multimedia, uşağın intellektual inkişafı, rəqəmsallaşma*

Резюме. В статье обосновывается актуальность использования цифровых технологий в среде дошкольного образования. Описаны особенности их использования. В ней рассматривается использование цифровых технологий как эффективного средства для решения задач развивающего обучения и реализации деятельностного подхода, обогащения развивающей среды в дошкольном образовании.

Ключевые слова: *дошкольное образование, цифровые технологии, дошкольники, мультимедиа, интеллектуальное развитие ребенка, цифровизация.*

Summary. The article emphasizes the relevance of the use of digital technology in preschool education. Described the specifics of their use. It considers the use of digital technologies as an effective tool for solving the task of developing training and implementation of activity approach, enrichment of the environment in preschool education.

Key words: *preschool education, digital technologies, preschoolers, multimedia, intellectual development of the child, digitalization*

Hazırda ətrafdakı rəqəmsal məkan müasir insan həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilib. Uşağın ətraf aləm haqqında təsəvvürlərinin formalaşmasının mənbəyi təkcə valideynlər, sosial mühit və təhsil müəssisələri deyil, həm də media resurslarıdır. Müasir uşaqlar üçün kompüter vasitələrinin köməyi ilə idraki, tədqiqatçılıq, oyun fəaliyyəti gündəlik cəlbəedici məşğuliyyət-

dir, eyni zamanda, yeni bilik və təəssürat əldə etməyin əlverişli yoludur.

Uşaqların ehtiyacları və maraqları təhsil sahəsində əsas normativ sənədlərdə nəzərə alınmışdır ki, burada əsas vəzifə təhsilin keyfiyyətini və əlçatanlığını, o cümlədən müasir rəqəmsal təhsil məkanının təşkili yolu ilə yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir.

“Rəqəmsallaşdırma” termini təkcə analog və ya fiziki resursu rəqəmsal resursla əvəz etməyə transformasiyanı təsvir etmək üçün istifadə olunur, lakin bizim uşaq bağçamızda bu, müxtəlif resurslar arasında onlayn dialoq qurmağa imkan verən bütün interaktiv və multimedia resurslarıdır.

“Rəqəmsallaşdırma” termini transformasiyanı təsvir etmək üçün istifadə olunur. Bu, sadəcə analogi və ya fiziki resursu rəqəmsal resursla əvəz etmir. Belə ki, uşaq bağçalarında təhsil prosesinin müxtəlif aspektləri arasında onlayn dialoq qurmağa imkan verən bir sıra interaktiv və multimedia resursları vardır.

Rəqəmsallaşma təhsil prosesini çevik, müasir dövrün reallıqlarına uyğunlaşdırmaq üçün zəruridir. Bu, həm də hər bir müəssisənin rəqabət qabiliyyətinin formalaşmasına öz töhfəsini verir.

İstənilən tipli müasir təhsil müəssisəsinin fəaliyyəti əsasən tərbiyəçi-müəllimlərin və rəhbərliyin rəqəmsal texnologiyalara və rəqəmsal informasiyaya nə dərəcədə malik olmasından, onu nə qədər tez emal edə və təhlil edə bilməsindən, həmçinin təlim alanlara, onların valideynlərinə (qanuni nümayəndələrə) çatdırma bilməsindən asılıdır.

Rəqəmsal olmaq istəyən təhsil müəssisəsi aşağıdakılara diqqət yetirməlidir:

– pedaqoji və inzibati işçilərin təlimi və ixtisaslarının artırılması;

– uşaqların və onların valideynlərinin rəqəmsal texnologiyalardan istifadəsinə həvəsləndirmə səviyyəsinin artırılmasının təmin edilməsi;

– məktəbəqədər təhsil müəssisələrində rəqəmsal texnologiyalardan istifadə üzrə məlumat və məsləhət xidmətlərinin göstərilməsi;

– məktəbəqədər təhsil müəssisələrində rəqəmsal texnologiyalardan istifadəyə dair məlumatların toplanması, sistemləşdirilməsi və yayılması.

Rəqəmsal texnologiyalar inkişafetdirici təlimin problemlərinin həlli və fəaliyyətli yanaşmanın həyata keçirilməsi, məktəbəqədər təhsil müəssisəsində inkişafetdirici mühitin zənginləşdirilməsi üçün effektiv vasitədir.

Virtual təhsil problemlərinin həlli prosesində uşaqlarda məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarının hədəf istiqamətləri olan yaradıcılıq, təşəbbüskarlıq, maraq, əzmkarlıq, zəhmətkeşlik, məsuliyyət inkişaf edir.

Uşaq bağçalarının qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri uşaqların idraki, intellektual, yaradıcı inkişafı üçün müasir rəqəmsal texnologiyalardan istifadə etməklə həyata keçirilməsi məqbul olan şərait sistemi yaratmaqdır ki, bu da məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin səviyyəsinin və rəqabət qabiliyyətinin artmasına kömək edir.

Rəqəmsallaşmanın güclü və zəif tərəfləri də vardır. Rəqəmsallaşmanın müsbət tərəflərə töhfə verdiyini qeyd edirik:

1. Uşaqlarda idraki motivasiyanın artırılması

Biz bu qənaətdəyik ki, marağın xarici motivasiya ilə deyil, daxili motivasiya hesabına artırılması vacibdir. Bu gün uşaqlar onlayn mühitdən oyun komponentli məzmun almağa öyrəşiblər ki, bu da məhz xarici motivasiyaya əsaslanır. Bu zaman əyləncədə istifadə olunanı təhsildə təkrarlamağa ehtiyac yoxdur, uşağa, ilk növbədə, özü ilə yarışmağa, başqaları ilə əməkdaşlığa diqqət yetirməyə kömək etmək lazımdır, yəni nəticələri yaxşılaşdırmağa çalışmaq lazımdır.

2. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların funksional savadlılığının inkişafı

Müasir təhsil uşağa biliyi real həyatda tətbiq etməyi öyrətməlidir. Bunun üçün funksional savadlılıq inkişaf etdirilməli, mətni təhlil etməyi öyrənməli, informasiya ilə işləmək bacarığı formalaşdırılmalıdır.

3. Tərbiyəçi-müəllimlər tərəfindən yeni bacarıqların mənimsənilməsi

Pedaqoqun rolu daim dəyişir: əsrlər boyu bu peşəyə xas olan səriştlərə yeniləri əlavə olunur. İnformasiyanın həcmi heç vaxt olmadığı sürətə qədər artır və həmin informasiyalarla işləməyi bacarmaq vacibdir. Ona görə də müasir müəllim təkcə bilik daşıyıcısı olmamalı, o, həmçinin uşaqlara komandada işləməyi, refleksiyanı tətbiq etməyi öyrətməli, informasiya axınında oriyentasiya üçün ilkin şərait yaratmalıdır. Beləliklə, rəqəmsal texnologiyalarla işləyən tərbiyəçi-müəllimlərin bu texnologiya ilə işləmək bacarığına yiyələnmələri üçün əvvəlcə xüsusi təlim, kurs keçmələrinə ehtiyac vardır.

4. Hamı üçün təhsilə bərabər imkanların təmin edilməsi

“Rəqəmsal” ilə uşaqlara fərdi yanaşmanı daha sürətli formalaşdırmaq, hər kəsin ehtiyaclarını nəzərə alan diferensiallaşdırılmış təhsili həyata keçirmək daha asandır. Rəqəmsal mühit

bütün uşaqlar, o cümlədən məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə getməyən uşaqlar və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün bərabər imkanlar yaratmağa qadirdir.

Rəqəmsallaşmanın mənfi tərəflərinə aşağıdakılar aiddir:

1. Zehni fəallığın və düşüncəliliyin azalması, təfəkkür qabiliyyətlərinin zəifləməsi.

2. Sosiallaşma ilə bağlı problemlərin yaranması. Rəqəmsallaşma insanın sosiallaşma səviyyəsini əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Bu, şəxsiyyətin gələcək inkişafına təsir edəcəkdir.

3. Sağlamlıq problemləri meydana çıxır. Övvəlcə görmə və kiçik motor bacarıqları dəyişir. Uzun müddət ekran qarşısında qalma görmənin zəifləməsinə səbəb olur. Klaviatura və planşetlə işləmək barmaqların fiziologiyasının dəyişməsinə gətirib çıxarır.

4. Uşaqların yaradıcılığı nəzərəcarpacaq dərəcədə zəifləyir. İnformasiya texnologiyaları özünü göstərmək imkanını istisna edir. Elektron versiyalar “quru” xarakter daşıyır.

Zəif cəhətlərin ciddiliyinə baxmayaraq, standartlara ciddi riayət etməklə elektron tədris vəsaitlərinin uşaqlara mənfi təsirini minimuma endirməyə çalışmaq lazımdır.

Beləliklə, müasir təhsilin fərqli xüsusiyyəti rəqəmsal texnologiyaların onun bütün səviyələrinə, o cümlədən xüsusi təhsilə sürətlə nüfuz etməsidir. Bu, məktəbəqədər yaşlı uşaqların dil və nitq inkişafındakı pozuntuları düzəltmək üçün ənənəvi loqopedik texnologiyalara yenidən baxılmasını tələb edir.

Inkişafın indiki mərhələsində loqokorreksiyaedici fəaliyyətin kompüterləşdirilməsi onun yaş imkanları və yaxın inkişaf zonası nəzərə alınmaqla uşağın inkişafına yönəlmiş sistemli fərdi və differensial təsir, inkişaf didaktikasının həyata keçirilməsi üçün texniki əsasla çevrilir.

İnteraktiv təlimedici oyunlar müxtəlif imkan və bacarıqlara malik uşaqların eyni vaxtda təlimini təşkil etməyə, hər bir uşağın fərdi xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq təlim fəaliyyətini qurmağa imkan verir. Rəqəmsal texnologiyalar inkişafetdirici təlim problemlərinin həlli və fəaliyyətli yanaşmanın həyata keçirilməsi, məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin inkişafetdirici mühitinin zənginləşdirilməsi üçün effektiv vasitədir.

Virtual təlim vəzifələrinin həlli prosesində uşaqlarda məktəbəqədər təhsilin dövlət standart-

larının hədəf istiqamətləri olan yaradıcılıq, təşəbbüskarlıq, maraq, əzmkarlıq, əməksevərlik, məsuliyyət inkişaf edir. Rəqəmsal texnologiyalar uşaq bağçası ilə ailə arasında əməkdaşlığın təşkilində, o cümlədən distant təhsilin təşkilində, sosial təhsil şəbəkələrinin və icmaların yaradılmasında mühüm həlqə ola bilər.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təlim alan bugünkü uşaqlar gələcək məktəblilərdir və onların təlimi digər məsələlərlə yanaşı ənənəvi təlim metodlarından keyfiyyətə üstünlüyə malik rəqəmsal texnologiyalarla əlaqələndirilməlidir.

Rəqəmsal texnologiyalar müasir təhsil mühitini formalaşdırır, klassik metod və üsullara yeni potensial verir, müəllimləri yeni alətlərlə təmin edir.

Beləliklə, bu işin aktuallığı, bir tərəfdən təhsil sahəsində əsas normativ sənədlərin tələbləri, digər tərəfdən, uşaqların və valideynlərin maraq və ehtiyacları ilə bağlıdır.

1. Sənədləşmənin aparılması

Təlim fəaliyyəti prosesində tərbiyəçi-müəllim aşağıdakı sənədləri: cari və perspektiv plan, hesabatlar, texnologiyanın icrasına nəzarət, uşaqların inkişafının diaqnostikası, valideyn guşəsinin dizaynı üçün material hazırlayır. Təhsil müəssisəsinin rəhbərliyi sənədləşməni aparır, hesabatları elektron formada hazırlayır və onları elektron poçt vasitəsilə göndərir.

2. Metodik iş, müəllimin peşəkarlığının artırılması

Müasir cəmiyyətdə elektron resurslar şəbəkəsi, yaşayış yerindən asılı olmayaraq, tərbiyəçi-müəllimlər üçün mövcud olan yeni metodik ideyaların və didaktik vəsaitlərin yayılması ən əlverişli üsuldur. Elektron resurslar şəklində olan metodik materiallar müəllimin məşğələlərə hazırlığı, yeni metodikanın öyrənilməsi, məşğələ üçün əyani vəsaitlərin seçilməsi zamanı istifadə oluna bilər.

Müəllimlərin şəbəkə icmaları nəinki lazımi metodiki işlənmələri tapıb istifadə etməyə, həm də materiallarını yerləşdirməyə, tədbirlərin hazırlanmasında və keçirilməsində, müxtəlif üsul və texnologiyalardan istifadədə pedaqoji təcrübəni bölüşməyə imkan verir.

Müəllimlər internet texnologiyalarından istifadə etməklə öz bacarıqlarını təkmilləşdirmək, biliklərini yeniləmək və davamlı özünü-təhsil və peşəkar inkişafa dəstək vermək imkanı

əldə edirlər(bunlara videokonfranslar, vebinarlar, onlayn konfranslar, distant təlim və yenedən hazırlanma, peşə bacarıqları müsabiqələri, metodiki işlənmələr, sınaq daxildir).

Tərbiyəçi-müəllimin fəaliyyətinin mühüm istiqaməti müxtəlif pedaqoji layihələrdə, distant müsabiqələrdə, viktorinalarda, olimpiadalarda iştirakdır ki, bu da həm müəllimin, həm də uşaqların özünə hörmət səviyyəsini artırır. Regionun uzaqlığı, maliyyə xərcləri və digər səbəblərdən belə tədbirlərdə üzvbüz iştirak çox vaxt mümkün olmur. Odur ki, belə tədbirlərdə distant iştirak hər kəs üçün əlçatandır.

3. Təlim-tərbiyə prosesi

Rəqəmsal texnologiyalardan istifadə etməklə 3 növ təlim fəaliyyəti var:

a) Multimedia dəstəyi ilə keçirilən məşğələlər

Multimedia təqdimatından istifadə məşğələni emosional, maraqlı, gözəl nümayişetdirici, əyani vəsaitdir ki, bu da məşğələnin səmərəliliyinə, nəticəliliyinə kömək edir.

b) Kompüter dəstəyi ilə məşğələ

Çox vaxt bu cür məşğələlər oyun təlim proqramlarından istifadə etməklə aparılır. Məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla işləyərkən tərbiyəçi-müəllimlər əsasən inkişafetdirici oyunlardan istifadə edirlər. Təlim və diaqnostik oyunlardan daha az istifadə edirlər. Hazırda məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün kompüter oyunlarının proqram təminatının seçimi kifayət qədər genişdir.

c) Diaqnostik məşğələlər

Bu cür məşğələlərin keçirilməsi üçün bəzi ümumi təhsil proqramları üçün az rast gəlinən və ya mövcud olmayan xüsusi proqramlar tələb olunur. Amma belə kompüter proqramlarının hazırlanması zaman məsələsidir. Tətbiqi proqramların köməyi ilə test tapşırıqları hazırlamaq və diaqnostika üçün istifadə etmək olar.

4. Valideynlərlə iş zamanı istifadə edilməsi

Müasir valideynlər məlumat qovluqlarına az diqqət yetirirlər – tərbiyəçi-müəllim onlara diqqət yetirənə qədər nadir hallarda elanları görürlər. Valideynlər müasir vasitələrdən istifadə edərək (uşaq bağçası veb-saytı, Viber, WhatsApp-da söhbətlər və s.) tərbiyəçi-müəllimlərlə ünsiyyətə girməyə və övladı haqqında məlumat almağa üstünlük verirlər.

Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin messencerlərindən və internet saytlarından istifadə

tərbiyəçi-müəllimlərlə valideynlər arasında ünsiyyətin səmərəliliyini artırmağa

imkan verir. Uşaq bağçasının və uşaqların həyatı haqqında ətraflı məlumat, vatsapp söhbətlərindən və elektron poçtdan istifadə edərək ünsiyyət qurmaq bacarığı – bütün bunlar müəllimlərə və valideynlərə daha sıx ünsiyyət qurmağa kömək edir, eyni zamanda, valideynləri məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin həyatına cəlb edir və onları birbaşa iştirakçıya çevirir.

Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ənənəvi tədris vasitələri ilə müqayisədə üstünlüklərə malikdir:

1. Elektron təlim vasitələrinin istifadəsini genişləndirmək imkanı verir, çünki onlar informasiyanı daha sürətli ötürür.

2. Hərəkət, səs, animasiya uşaqların diqqətini uzun müddət cəlb edir və onların öyrənilən materiala marağını artırmağa kömək edir. Məşğələnin yüksək dinamikası materialın səmərəli mənimsənilməsinə, uşaqların yaddaşının, təxəyyülünün və yaradıcılığının inkişafına kömək edir.

3. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların vizual-objektli təfəkkürünü nəzərə alaraq, materialın qavranılmasına və daha yaxşı yadda saxlanmasına kömək edən vizuallaşdırmanı təmin edir. Buraya üç növ yaddaş: vizual, eşitmə, motor daxildir.

4. Slayd şoular və videofraqmentlər ətraf aləmdən müşahidəsi çətin olan həmin anları göstərməyə imkan verir.

5. Gündəlik həyatdan göstərilməsi çətin olan, görmək mümkün olmayan həyati situasiyaları da modelləşdirmək olar(məsələn, təbiət səslərinin, nəqliyyat işi və s.).

6. Rəqəmsal texnologiyalardan istifadə uşaqları tədqiqatçılıq fəaliyyətinə həvəsləndirir;

7. Rəqəmsal texnologiyalar əlilliyi olan uşaqlarla işləmək üçün əlavə imkanlardır.

Tərbiyəçi-müəllimin təcrübəsində yeni informasiya texnologiyalarından istifadə uşaq şəxsiyyətinin idraki əsaslarının zənginləşdirilməsinə xidmət edir ki, bu da onun istedadının inkişafının mühüm şərti və dəstəyidir; müasir şəraitdə uşağın tərbiyəsinin məzmunu və üsullarının davamlı təkmilləşdirilməsinin pedaqoji vasitəsidir.

Problemin aktuallığı. Bu işin aktuallığı, bir tərəfdən təhsil sahəsində əsas normativ sənədlərin tələbləri, digər tərəfdən, uşaqların və valideynlərin maraq və ehtiyacları ilə bağlıdır. Rəqəmsal texnologiyalar müasir təhsil mühitini formalaşdırır, klassik

metod və üsullara yeni potensial verir, müəllimləri yeni alətlərlə təmin edir.

Problemin yeniliyi. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri uşaqların idraki, intellektual, yaradıcı inkişafı üçün müasir rəqəmsal texnologiyalardan istifadə etməklə həyata keçirilməsi məqbul olan şərait yaratmaqdır ki, bu da məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin səviyyəsinin və rəqabət qabiliyyətinin artmasına kömək edir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə praktik cəhətdən müasir təhsil müəssisəsinin fəaliyyəti əsasən tərbiyəçi-müəllimlərin və rəhbərliyin rəqəmsal texnologiyalara və rəqəmsal informasiyaya nə dərəcədə əhəmiyyətli olduğunu göstərir. Məqalədən uşaqların təlimi ilə məşğul olan hər kəs və valideynlər də faydalana bilər.

Ədəbiyyat:

1. Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 16 iyun 2017. <http://www.president.az/articles/24248>
2. "Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı". 16 iyul 2010-cu. il. <http://www.edu.gov.az/>
3. Уваров, А.Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации - Изд. дом ГУ-ВШЭ, М.: 2018. -168 с.
4. Ставцева, Ю.Г. Статья «Информационно-коммуникационные технологии в дошкольном образовательном учреждении» //Психолого-педагогический журнал Гаудеамус, № 1 (25), 2015
5. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2020.600305/full>
6. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1401975/FULLTEXT01.pdf>
7. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/386082>

E-mail: ilahe.qafarova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.dos. L.K. Cəfərova*
ped.ü.fəls.dok.dos Ş.A. Baxışova

Redaksiyaya daxil olub:13.01.2022.